

Magyar nyelv

10

a középiskolák számára

M◊**ZAIK**

Fráter Adrienne

Magyar nyelv

a középiskolák számára

10

Hatodik, változatlan kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2019

a szövegtípusok

7

a stílusrétegek

53

a nyelvi szintek
jelentéstana és stilisztikája

101

forráshasználat

189

KEDVES DIÁKOK!

A 10. évfolyamon tovább bővülnek ismereteitek. Míg tavaly elsősorban a nyelvi rendszer jeleivel és szabályaival foglalkoztunk, ebben az évben a hangsúly a nyelvi stílusra kerül. A stilisztikai ismeretek elsajátítása nem csupán iskolai tanulmányaitokhoz szükséges, de nagyban hozzájárulhat ahhoz is, hogy hatékonyan érvényesüljete a hétköznapi életben az egyéniségeteknek és az adott beszédhelyzetnek megfelelő stílus kiválasztásával.

Az első fejezetben megismerhetitek a legfontosabb szövegtípusok jellegzetességeit és felépítését.

A tankönyv második fejezete elmélyíti és árnyalja eddigi ismereteiteket az egyes nyelvhasználati szintereken használt szövegtípusokról, és bemutatja, hogyan kell formába önteni egy üzenetet ahhoz, hogy megfelelő hatást érijünk el vele. A leckék többsége kiegészül gyakorlati tanácsokkal is, amelyek segítséget nyújthatnak egyéni stílusotok kialakításához.

A tankönyv harmadik fejezetében arról lesz szó, hogy az egyes nyelvi elemek – a legkisebttől a legösszetettebbig – milyen többletjelentést kaphatnak a szövegekben, és hogyan használhatók fel a hatékony kommunikáció során. Ebben a fejezetben a hétköznapi kommunikációról a művészi kommunikációra kerül a hangsúly, bemutatva a szépirodalmi stílus jellegzetességeit köznap példákkal párhuzamba állítva. A kötetben szereplő stilisztikai ismeretek ugyanakkor segítséget nyújthatnak az irodalomórákon is a műalkotások értelmezéséhez, elemzéséhez.

Az utolsó fejezetben a könyvtári és az internetes kutatómunkáról olvashattok hasznos ismereteket.

A könyv négy fejezetének leckéi hasonló módon épülnek fel:

1. A **felvezető, ráhangoló feladatok** a már tanult ismereteket elevenítik fel.
2. Az **anyanyelvi ismereteket tárgyaló részben**
  - a legfontosabb fogalmakat, meghatározásokat vastag betűvel, illetve sárga háttérrel emeltük ki;
  - a hatékony tanulást, megértést segítik a színes keretekben megjelenő táblázatok, ábrák;
  - a lecke témájához kapcsolódó érdekességek színesítik, gazdagítják a tanultakat.
3. A **gyakorló feladatok** az ismeretek elmélyítésén túl a nyelvi leleményesség, az önkifejezés fejlesztését segítik. A közösen, csoportban és párban elvégzendő feladatok alkalmat nyújtanak a társakkal való együttműködésre.

Az egyes témaköröket összefoglaló oldal zárja. Az emelt szintű érettségihez szükséges ismereteket külön oldalon találjátok. A tankönyv végén kapott helyet az új szakszavak jegyzéke. A könyvben *-gal jelöltük meg azokat a fogalmakat, amelyek a középszintű érettségi követelményrendszerében szerepelnek, **-gal pedig azokat, amelyek az emelt szintű érettségiében.

Remélem, a nyelvtanórák mellett, hogy sok hasznos ismerettel gyarapítják tudásotokat, szórakoztatóak és érdekesek is lesznek számotokra!

Sok sikert kíván:

A szerző

a szövegtípusok

Életünk során számos olyan kommunikációs helyzetbe kerülünk, amikor megnyilatkozásunk célja, formája, stílusa, más és más. Az eltérő szituációkban eltérő szövegtípusokat használunk, hiszen nem fogalmazhatunk ugyanúgy egy hivatalos ügyintézés során, mint egy baráti beszélgetéskor.

Bizonyos helyzetekben kommunikációs zavart is okozhat, ha nem a megfelelő szövegtípust választjuk. Ha egy iskolai dolgozatban vagy egy ünnepi szónoklatban a hétköznapi társalgás lazább szóhasználata jelenik meg, akkor ez a befogadóban megütközést kelthet ugyanúgy, ahogyan a barátaink is furcsállnák, ha tudományos stílusú SMS-t küldenénk nekik.

E fejezetben alaposabban megismerhetitek azokat a szövegtípusokat, amelyekkel nap mint nap találkozhattok, valamint azokat, amelyekre a sikeres érvényesüléshez lesz szükségetek.

**Hasonlítások össze az iskolai felelést a chateléssel!
Gyűjtsétek össze a kétféle párbeszéd hasonlóságait és különbségeit!**

A digitális kommunikáció szövegtípusai

1

a) Párban dolgozzatok! A hagyományos írásbeli szövegtípusokhoz vagy az élőbeszédhez hasonlítanak-e inkább a felsorolt szövegtípusok? Döntsétek el, hová illenek a skálán!

1. e-mail	5. a hírportálok hírei
2. chatelés	6. a Wikipédia szócikkei
3. SMS	7. kommentek
4. blogbejegyzés	8. poszt egy közösségi portálon

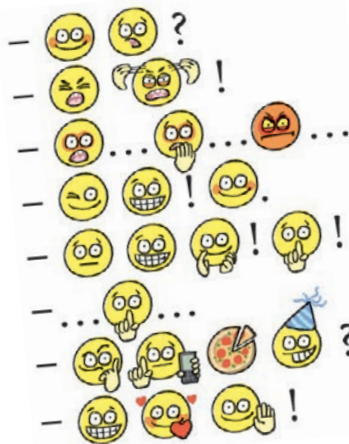
élőbeszéd

hagyományos írásbeli szövegtípus

b) Soroljátok fel, milyen szempontokat vettetek figyelembe, amikor eldöntöttétek a szövegtípusok helyét a skálán!

2

a) Párban dolgozzatok! Írjátok hagyományos párbeszédet, amely megfelel az alábbi hangulatjel-ek által kifejezett érzelmeknek!

b) Adjátok elő a szöveget! Hogyan érzékeltettétek szóban az érzelmeket?

3

a) Csoportban dolgozzatok! Válasszatok egyet az alábbi állítások közül! Készítsetek T-táblázatot, amelybe összegyűjtitek az állítás támogatóinak és ellenzőinek lehetséges érveit!

- Online újságokat olvasni jobb, mint papíralapúakat.
- A blogírók magamutogató emberek.
- A közösségi oldalak függőséget okoznak.

b) Ha elkészültetek, próbáljátok olyan érveket megfogalmazni, amelyeket mindkét fél elfogadhat!

A digitális kommunikáció

Az internet olyan új médium, amelyben találkozik a sajtó, a rádió, a televízió, a film(tár), a könyvtár, a hírügynökség és a telefon. Az internetes kommunikáció több vonásában különbözik a hagyományos tömegkommunikációtól.

Digitális kommunikációnak az elektronikus (digitális) információtovábbító eszközök közvetítésével zajló személyközi kommunikációt nevezük.

A digitális kommunikáció jellemzői:

- **Nyelvi és nem nyelvi kódot is használ:** segítségével nemcsak nyelvi, hanem képi és hangzó információkkal is kiegészíthetjük az üzeneteinket.
- **Bárki lehet feladó,** és szélesebb közönséggel megoszthatja üzeneteit.
- **Lehetőséget ad visszajelzésre** olyan területeken és műfajokban is, amelyekben eddig nem volt lehetséges, mint például egy hír vagy egy újságcikk esetében.
- A szóbeli kommunikációhoz hasonlóan **kétoldalú, és lehet csaknem egyidejű** is, de a beszélgetőknek nem szükséges egy térben és egy időben lenniük. Az üzenetváltás **rögzíthető,** és később is visszakereshető.
- A szövegek esetében a linkek segítségével lehetőség van a szövegről szövegre „lépegetésre”, ami **kitágítja a szövegek határait,** a szövegek közötti átjárás lehetőségét.

Az internetes szövegek jellemzői

A **szövegeköziség** (intertextualitás) két vagy több szöveg párbeszéde, melynek során egy szöveg egy másik szöveggel vagy szövegekkel létesít kapcsolatot úgy, hogy felidézi, értelmezi őket, valamilyen módon utal rájuk. Ezzel a jelenséggel igen gyakran találkozunk szépirodalmi művek esetében. A szépirodalomban az egymással párbeszédet folytató szövegek közötti kapcsolatot az olvasónak általában magának kell megtalálnia, hiszen az utalások el vannak rejtve.

Az interneten megjelenő szövegek között is van párbeszéd: itt a szövegek között a **linkek** által teremtett kapcsolat nyilvánvaló és könnyen

Beszélgétek meg, hogy az általatok látogatott chatoldalakon milyen iratlan illemszabályok érvényesülnek!

követhető. Az ilyen szövegekben egy, az intertextualitáshoz hasonló szövegalakító eljárás jelenik meg.

Az internetes szövegek, azaz a **hipertextek** digitálisan tárolt szövegek, melyek sok szempontból különböznek a hagyományos értelemben vett nyomtatott szövegektől. **Nem lineárisan építkeznek,** hanem szerteágazóak: egy háromdimenziós térbeli hálózatra emlékeztetnek, melyeknek csomópontjaiban vannak a szövegek. A szövegekből kiindulva többféle irányban lehet a linkek segítségével továbbhaladni. Ennek következtében a hipertextek **nem egymástól független szövegek.** Az internetes szövegekben **a szöveg befogadójának is megváltozik a szerepe,** hiszen legtöbbször ő dönti el, hogy milyen sorrendben halad, és hogy melyik linket követi. Az internetes szöveghálóok működését mind ezért szokták az emberi elme működéséhez is hasonlítani, melyben az információk szintén nem szigorú rendben vannak rögzítve, hanem rugalmasan változnak.

Az internetes szövegek egyik legnagyobb előnye a **kereshetőség,** hiszen a keresőoldalak segítségével könnyen megtalálhatjuk az információkat. Egy másik fontos jellegzetesség, hogy **a már közreadott szövegek utólag is megváltoztathatók, folyamatosan bővíthetők.**

Alkossatok párokat! Válasszatok ki az internetről egy általatok kedvelt blogot! Mutassátok be az oldalról vett példák segítségével az internetes szöveg jellemzőit!

A digitális kommunikáció szövegtípusai

A hagyományos szövegtípusok a digitális kommunikációban új formában jelennek meg. A régi tömegkommunikációs műfajok mellett egyre népszerűbbek a hírportálok, az internetes rádiók és televíziók; a kézzel írott levelek helyett pedig e-mailt vagy SMS-t írhatunk. A nagy terjedelmű, papíralapú lexikonokat, enciklopédiákat sok esetben felváltják az online tudástárak, mint amilyen például a kollektív tudást felhasználó Wikipédia. A magán szövegtípusok is nyilvánosságot kaphatnak: a kézzel írott naplók helyett blogokat vezethetünk, a négy szemközti beszélgetések mellett pedig kifejthetjük a véleményünket a közösség új formáit kialakító közösségi oldalakon, online vitafórumokon és chatszobákban. Az albumba gyűjtés helyett digitálisan tárolhatjuk fotóinkat, amelyeket az interneten közzé is tehetünk.

Az egyes digitális szövegtípusok megformáltsága függ a kommunikációs céltól és a körülményektől. Vannak hagyományosabb formájú szövegtípusok, amelyek jobban betartják az írott köznyelv normáit, a szövegszerkesztés szabályait, mint például egy hírportál, egy pszichológiai témával foglalkozó blog vagy egy hivatalos témájú e-mail. Emellett vannak lazábbak, kötetlenebbek, mint például a chat.

A BLOG

Blogot blogkészítő sablonok és tárhelyek (pl. WordPress, blogger) segítségével bárki létrehozhat. A blog olyan szöveghálózat, amelyet folyamatosan frissíteni tudunk újabb és újabb bejegyzések, azaz posztok segítségével, melyek fordított időrendben követik egymást. A bejegyzések lehetnek szövegek, képek vagy hangzó anyagok. Körbejárhatnak valamilyen témát (ilyenek például a főzéssel kapcsolatos gasztroblogok), köthetnek egy személyhez (pl. a politikusok blogjai) vagy egy kulturális területhez (pl. filmekkel kapcsolatos blogok). A személyes blogok mellett vannak közösségi blogok is, amelyek egy csoport eszmecseréjét tárják elénk, hiszen az egyes bejegyzésekhez a közösség tagjai is hozzáfűzhetik saját véleményüket, azaz kommentelhetik őket. A nagyobb nyilvánosságot kapó blogok a közvéleményt is formálhatják, így az újságírás egy új formájának is tekinthetők.

AZ INTERNETES FÓRUMOK POSZTJAI

Az internetes beszélgetőforumok arra adnak lehetőséget, hogy a résztvevők posztok által beszélgessenek egymással. A fórumokon különböző kategóriákban különböző témákhoz szólhatunk hozzá. A fórum abban különbözik a chatszobák üzenetváltásától, hogy a fórumon a posztokat – legalábbis egy időre – rögzítik, és a beszélgető feleknek nem kell feltétlenül online lenniük a beszélgetés alatt.

A felhasználók utólag természetesen kitörölhetik korábbi posztjaikat, de bizonyos fórumok esetében a fórum moderátora is megteheti ezt. A moderátor egy olyan felhasználó, aki hozzáférhet a többi felhasználó üzeneteihez is. Feladata többek között a fórum működésének elősegítése, a viselkedési szabályok betartatása.

Vannak fórumok, ahol névtelenül is hozzá-
szólhatunk egy adott kérdéshez, de vannak
olyanok is, ahol – ha nem csak olvasgatni aka-
runk – regisztrálnunk kell ahhoz, hogy kifejthes-
sük véleményünket.

AZ INTERNETES SZÖVEGEK

NYILVÁNOSSÁGÁNAK KÉRDÉSE, ETIKÁJA

Mivel az internet demokratikus médium, bárki
lehet feladó, és a megjelenő üzeneteket a vilá-
gon bárhol és bárki elolvashatja. Ez a szabad-
ság azonban felelősséget is jelent, hiszen nem
mindegy, hogy mi és hogyan kap nyilvánossá-
got ilyen módon. A világhálón zajló kommu-
nikációra is vonatkoznak a személyiségi vagy
a szerzői jogokkal kapcsolatos szabályozások.
Törvény mondja ki azt is, hogy a rágalmazás,
a becsületsértés, a rémhírterjesztés, a közösség
elleni izgatás, tiltott jelképek használata stb.
bűncselekmények. Mindezekon felül létezik egy
ún. **netikett** (internetetikett) is, amely a hálózati
kommunikáció viselkedési normáit, íratlan il-
lemszabályait tartalmazza. A netikettnek nincs
kényszerítő ereje a felhasználókra nézve, de a si-
keres kommunikáció érdekében érdemes betar-
tani. Ilyen szabályok például a következők:

- Tiszteljünk másokat, hiszen csak ekkor várhat-
juk el, hogy bennünket is tiszteljenek! Sokan
érezik például úgy, hogy az internet látszólagos
névtelensége feljogosítja őket arra, hogy máso-
kat megsértsenek, megalázzanak.
- Jelöljük a megfelelő módon, ha másoktól szö-
veget, képet veszünk át!
- Védjük a saját adatainkat, de mások magán-
életét is: kérjük engedélyt például, ha valaki-
ről képet teszünk fel, vagy ha megjelöljük egy
fényképen!

Az írott beszélt nyelv (digilektus) jellemzői

Az elektronikus (digitális) eszközök újfajta nyelv-
használati tere egy új kommunikációs formát
alakított ki. Ezt a nyelvhasználati módot a ke-
vésbé hagyományos internetes szövegtípusok-
ban használjuk, ilyenek például a chat vagy a kö-
zösségi portálokon megjelenő poszt és komment.

Alkossatok párokat! Idézzétek fel, milyen közös élmé-
nyeket éltetek át osztálytársaitokkal! Írjatok az egyikről
élménybeszámolót digilektusban!

Ezek a típusok átmenetet képeznek az írásbe-
liség és a szóbeliség között: **beszélt szövegek
írott formában**. A nyelvészek ezt az új formát
többféleképpen is elnevezték: például interak-
tív írásbeliségnek, írott beszélt nyelvnek vagy
digilektusnak. A beszélt írásbeliség a szükségle-
teknek megfelelően újította meg a hagyományos
nyelvi eszközöket.

A digilektus nyelvi jellemzői:

1. A kommunikációs funkciók közül **nagyobb
szerepet kap a kapcsolatteremtő funkció, az
érzelemkifejező funkció és a figyelem felhí-
vása**:
  - erős érzelmi telítettségű szavak írásképi
megjelenítése (pl. *Huuuuu de fáj a fejem!*);
  - a diáknyelvre jellemző szóróvidítés (pl. *tal-
csi, üzi, édi, tök ari*);
  - durva szavak használata (verbális agresz-
zió) népszerűségvágyból, a mondanivaló
nyomatékosítása vagy az indulat levezetése
céljából (pl. *pofán verem de nagyon, Húúúú de
sok mocskos ember van!!!*).
2. Az írott beszélt nyelv **szóhasználata, mondat-
és szövegformálása is az élőbeszédet tükrözi**:
  - a szavak fonetikus leírása, a nagy kezdő-
betűk elhagyása (pl. *imágygyuk; teccik; mitt
omén*);
  - rövid üzenetek, hiányos, egyszerű monda-
tok, a kívülálló számára nehezen értelmez-
hető szövegek használata (pl. *szoval, asszem,
mind1*);
  - a beszélt nyelvre jellemző szavak, kifejezé-
sek leírása (pl. indulatszók: *Juhééééééééé!!!*);

- inkább az élőbeszédre jellemző mellérendelés alkalmazása (pl. *Talcsizzunk! Hiányzol.*);
  - gondolatmenete csapongóbb/szövegszerkesztése lazább, mint a hagyományos írott szövegeké (pl. *Aha, Hannával. Ja, tényleg 7főn van a szlnpja. El ne felejsük!!! Szal ott ülünk a padon, amikor odajön az a pasi.*).
3. A testbeszéd és a hangzó szöveg zenei eszközeinek pótlására **vizuális jeleket használ fel**:
    - kérdő- vagy felkiáltójel használata önállóan;
    - sajátos szimbólumok (pl. hangulatjelek, azaz emotikonok), szokatlan írásjegyek, egyéni jelölések alkalmazása.
  4. Hétköznapiabb, szabadabb, **közvetlenebb stílusa** sokszor az ifjúsági és a diáknyelvhez köthető, a csoporthoz való tartozást jelzi, a társas kapcsolatokat erősíti.
  5. A gépelés sebességének növelésére és a **karakterszám csökkentésére különböző stratégiákat** használ:
    - a szóközök mellőzése (pl. *igyvan; nekedis jóéjt*);

- a hangok időtartamának hibás jelölése (pl. *undorito, ugy legyen, lesz ma töb is*);
- különböző módszerekkel létrehozott rövidítések, például magánhangzók lehangyása (pl. *sry, vlm*); hiátustöltőnek felfogott *j* elhangyása (pl. *hüe, mien*); szóösszerántás (pl. *vok, sztem, naon*); mozaikszók, betűszók használata (pl. *h, sb*); a *ly* helyett *j* használata (pl. *ijen a hejzet; hejes*);
- betűhelyettesítés más betűvel, számmal, jellel (pl. *cya, müxik, 1ütt, 7fő, tök8, +besz*).

Vannak, akik úgy gondolják, hogy az új beszédmód rögzíti a köznyelvitől eltérő szóképzési módokat és helyesírást, illetve nagyobb teret enged az idegen nyelvi hatásnak. Mások szerint viszont korlátlan kommunikációs szabadságával teret ad a nyelv megújításának, az egyéni leleményeknek.

Behálózott világunk

A „hat lépés távolság” elmélet szerint bolygónk bármely két szabadon választott lakója kapcsolatba kerülhet egymással az ismerettség hálózatokon keresztül legfeljebb hat lépésben. Talán meglepő, de az elmélet alapjait először híres írónk, Karinthy Frigyes fogalmazta meg egyik novellájában: „Annak bizonyításául, hogy a Földgolyó lakossága sokkal közelebb van egymáshoz, mindenféle tekintetben, mint ahogy valaha is volt, próbát ajánlott fel a társaság egyik tagja. Tessék egy akár-milyen meghatározható egyént kijelölni a Föld másfél milliárd lakója közül, bármelyik pontján a Földnek – ő fogadást ajánl, hogy legföljebb öt

más egyénen keresztül, kik közül az egyik neki személyes ismerőse, kapcsolatot tud létesíteni az illetővel [...]” (Láncszemek, 1929)

Karinthy sejtését az 1960-as években tudományosan is igazolta két világhírű matematikus, Rényi Alfréd és Erdős Pál. Ebben az időben végezte el híres kísérletét Stanley Milgram [sztenli milgrem] amerikai pszichológus, aki tetszőlegesen kiválasztott személyeken végzett kísérletével támasztotta alá a „hat lépés távolság” elméletét.

Az internet széles körű elterjedése jócskán lecsökkentette az elmélet által igazolt távolságot. A közösségi oldalak üzemeltetőinek felkérésére végzett felmérés szerint most a világon két ember csupán 4,74 lépésnyire van egymástól.

Bizonyítsátok saját életetekből vett példával a fenti szöveg állításait!

1

a) Alkossatok párokat, majd válasszatok egyet az alábbi „hagyományos” párbeszédetek közül! Alakítsátok át chates párbeszédé kétféleképpen úgy, hogy változatos írásjelek és hangulatjelek használatával eltérő jelentése legyen a szövegnek!

A)

Csilla: Igazán különleges a születési napod ajándék! Nagyon jó barát vagy.
 Juli: Látom, tetszik.
 Csilla: De még hogy!

B)

Gabi: Akkor találkozunk este a mozinál?
 Ádám: Mégsem érek rá.
 Gabi: Szólhattál volna!
 Ádám: Hát persze. Bocs.

C)

Gergő: Hányadik tételnél tartasz?
 Bence: Már a negyediknél.
 Gergő: Szuper vagy. Lehengerlőek leszünk hétfőn.
 Bence: Erre mérget vehetsz.

b) A párok cseréljék ki egymás között az átalakított szövegeket! Beszéljétek meg, milyen jelentéseket olvashattok ki a kapott szövegből!

2

Párban dolgozzatok! Válasszatok egyet a lehetőségek közül, és írjatok rövid chates párbeszédet, amely az alábbi irodalmi szereplők között folyik!

- Odüsszeusz és Pénélopé között Odüsszeusz egyik kalandjával kapcsolatban.
- Csongor és Balga között, miután Csongor hirtelen eltűnik az ördögfiak bocskorában.
- Elmira és Tartuffe között, melyben Tartuffe találkozót kér.
- Rómeó és Júlia között a bál után.

3

Meg tudod-e találni öt lépésben a kapcsolatot két fogalom között? Juss el legfeljebb négy fogalom közbeiktatásával az egyik fogalomtól a másik fogalomig!

Pl. iskola > tantárgyak > rajzóra > színek > szívárvány > Noé bárkája

gitár > > > > > bableves

remény > > > > > informatika

bazsalikom > > > > > $E = m \cdot c^2$

4

Vedd elő az órai pad alatti levelezésed egyik „dokumentumát”, vagy válassz ki egy általad írt chatrészletet! Elemezd a szóhasználatát, a mondat- és szövegformálását szempontjából!

5

a) Az alábbi vers egy gyerekeknek szóló kötetben jelent meg. Mit gondolsz, milyen nyelvi ötleten alapul a vers csattanója?

Kiss Ottó: Nagyapa nem ért a számítógéphez

Nagypapa nem ért a számítógéphez,
csak a betűket nyomogatja rajta,
de játszani egyáltalán nem tud.
Hiába magyarázom neki,
hogy összesen három élete van,
mert szerinte egy is bőven elég.

b) Írj humoros szónoki beszédet a versben szereplő nagyapának, melyben arra biztatod, hogy tanulja meg a számítógép és az internet használatát! Érveid legyenek változatosak és ötletesek!

6

Alkossatok párokat! Válasszatok ki egy híres irodalmi vagy filmbeli szereplőt, és írjatok a nevében négy blogbejegyzést, melyek életének fontos pontjaihoz kapcsolódnak! (Ha van rá lehetőségetek, egy ingyenes blogkészítő oldalt is használhattok munkátokhoz, és képeket is kapcsolhattok hozzá.)

7

Csoportban dolgozzatok! Válasszatok ki egy történelmi eseményt, és készítsétek el a vele kapcsolatos történelmi személyiségek Fakebook-profilját! (A Fakebook egy olyan tanulási célokra készített weboldal, melyen híres emberek és fiktív szereplők nevében is lehet profilt készíteni: <http://www.classtools.net/fb/home/page>.)

8

Alkossatok párokat! Látogassatok el a Wikipédiára, és válaszoljatok a következő kérdésekre!

- Mire jó a Wikipédia? Mikor érdemes használni?
- Kik írhatnak szócikket a Wikipédiába? Mennyire megbízhatóak ezek a cikkek?
- Milyen irányelvei vannak a Wikipédia szerkesztésének?
- Milyen társlapok kapcsolódnak a Wikipédiához?

9

Nézz utána az interneten használt mozaikszavaknak, rövidítéseknek az általad tanult idegen nyelven!

10

Alkossatok párokat! Képzeljétek el, hogy fiatal költők, képzőművészek, zenészek stb. vagytok! Hogyan tudnátok megismertetni és népszerűsíteni alkotásaitokat az internet segítségével? Gyűjtsétek össze a lehetőségeket, majd ötleteiteket osszátok meg osztálytársaitokkal is!

11

a) Egy kulcsszavas vázlat vázlatpontjai összekeveredtek. Tedd őket az általad megfelelőnek talált sorrendbe!

- Az internetes kommunikáció
- Felelősségünk az internettel kapcsolatban
- Az információs társadalom
- Az internetes információszerezés
- Az internet előnyei és hátrányai
- A számítógép és az internet rövid bemutatása

b) Egészítsd ki a vázlatot tételmondatos vázlattá, és írd meg a fókuszmondatot is!

12

a) Alkossatok csoportokat! Képzeljétek el, hogy az alábbi szöveg egy, a modern oktatással kapcsolatos diákkonferencián hangzik el vitaindítóként! Fogalmazzatok meg egy hatnyolc mondatos hozzászólást, melyben kifejtitek álláspontotokat a témával kapcsolatban!

„A tanulók új generációja, azok, akik beleszülettek az Információs Korba, a közelmúltban kezdte meg a tanulást világszerte egy sor csak rájuk jellemző tulajdonsággal és talán szokatlan tanulási érdeklődéssel, így igazi kihívást jelentenek a már meglévő iskolarendszernek. A diákok tanulási vágygá válnak, de valójában úgy lépnek be az oktatási rendszerbe, hogy az internetnek köszönhetően már kifejlesztettek egyfajta tudást. Nagyon komoly változást jelent, hogy ők már egy médiával telített és kényelmes hozzáférést biztosító korban nőttek fel. Elvárják mentoraiktól, hogy hatékony oktatási módszereket alkalmazzanak. Nem szeretik a szokványos, egyhangú előadásokat, sokkal inkább csoportos, interaktív feladatokat és kutatómunkát igényelnek. Amerikai kutatók szerint a »netgeneráció« nem hajlandó megtanulni, amit elé tesznek, csak azért, mert egy tanár teszi azt. Meg akarják érteni, boncolgatni akarják, szétszedni és valóban átélni a dolgokat, amiről tanulnak.”

(Tari Annamária: Z-generáció)

b) Olvassátok fel a hozzászólásokat! Ha véleménykülönbség alakul ki köztetek, vitassátok meg!

c) Készítsetek egy legalább hat kérdésből álló kérdőív segítségével közvélemény-kutatást iskolatársaitok, barátaitok körében az internet és a tanulás összefüggéseiről! Az eredményeket foglaljátok össze egy ötperces kiselőadásban! Diasort is mellékelhettek hozzá!

a stílusrétegek

„Van stílusa!” – halljuk sokszor. Bizonyára ti is gyakran tapasztaljátok, hogy könnyebben érvényesülnek azok, akik az egyéniségüknek és a beszédhelyzetnek legmegfelelőbb módon mutatkoznak vagy nyilatkoznak meg mások előtt. De hogyan lehet gondolataink kifejtéséhez a legalkalmasabb szavakat, mondatokat kiválasztani? Úgy, hogy tájékozottságra törekszünk, ismerjük a különböző szövegtípusok, stílusrétegek jellegzetességeit, és elég bő szókinccsel rendelkezünk ahhoz, hogy válogathassunk a nyelv elemeiből.

Tankönyvek második fejezetében a situációhoz illő nyelvi stílus ismérvei mellett több stilisztikai alapfogalommal is megismerkedhettek.

Vitassátok meg, miért fontos az udvarias stílus a diákok közötti kommunikációban is! Véleményeteket példákkal támasszátok alá!

A tudományos stílus

1

- a) Gyűjtsetek minél több olyan szövegtípust és szituációt, melyben tudományos stílust használunk!
- b) Csoportosítsátok a szövegtípusokat aszerint, hogy szóbeli vagy írásbeli szövegek-e!
- c) Gyűjtsétek össze tapasztalataitok alapján a tudományos szövegtípusok jellemzőit!

2

- a) Alkossatok párokat! Vegyétek elő az egyik tankönyveteket! Nyissátok ki egy leckénél, majd végezzétek el a feladatokat!
  - Gyűjtsetek az egyik oldalról öt szakszót vagy szakkifejezést!
  - Gyűjtsetek példákat az egyes mondatfajtákra az egyik oldalról! Melyik mondatfajta van többségben? Mely mondatfajtákra találtok kevesebb példát, melyik nem fordult elő egyszer sem?
  - Figyeljétek meg a lecke felépítését! Milyen egységekből áll a lecke? Miért ebben a sorrendben követik egymást az egységek?
  - Keressetek példákat a megértést segítő képi elemekre!
- b) Beszéljétek meg, szerintetek mi jellemzi azt a tankönyvet, amelyikből hatékonyan lehet tanulni!

3

a) Játsszátok el a következő szituációkat úgy, hogy értelmes, összefüggő szöveg helyett csak számokat mondogassatok! Használjátok a testbeszédet és a szövegfonetikai eszközöket a helyzet érzékeltetésére!

- a jó tanuló felel
- a rossz tanuló felel
- a tanár bemelegítő kérdéseket tesz fel az osztálynak
- osztályotok egyik kedvenc tanára előadást tart

b) A látottak alapján beszéljétek meg, hogyan érdemes használnunk a testbeszédet és a szövegfonetikai eszközöket annak érdekében,

- hogy felkeltsük a hallgatóság figyelmét,
- hogy magabiztosságot sugározzunk!

c) Vitassátok meg, hogy a testbeszéd és a szövegfonetikai eszközök mely esetekben akadályozhatják meg kommunikációs célunk elérését! Hozzatok példákat!

Mit gondoltok, a téma ismeretén túl mi mindenre lehet még szükség egy iskolai felelet sikeres előadásához?
Beszéljétek meg!

A tudományos stílusréteg

A tudományos stílusréteghez tartozó szövegek célja a valóság tényeinek, törvényeinek, összefüggéseinek bemutatása és az új tudományos ismeretek megvitatása.

A stílusrétegre a kommunikációs funkciók közül elsősorban a tájékoztatás jellemző. Több szintje van, hiszen ezt a stílust használjuk mind a tudományos kutatásban, mind pedig a nagyközönségnek szóló ismeretterjesztésben is.

A tudományos szövegek jellemzői

A tudományos szövegek célja a tudományos kutatások, felfedezések eredményeinek rendszerezett összefoglalása és közzététele. Ezzel a szaktudományokon belüli információcserét és az új eredmények gyakorlati alkalmazását segítik elő.

A tudományos szövegeket műfaji változatosság jellemzi.

Az írásbeli szövegekhez tartozik többek között az esszé, az értekezés, a tanulmány, a szakvélemény, a lexikoncikk, a kritika, a recenzió és az iskolai tankönyv is.

Szóbeli szöveg a **tudományos előadás***, mely egy tudományos kérdés vagy eredmény szóbeli bemutatása. A **szakmai vita*** során a szakemberek tudományos problémákat járnak körül. A **referátum*** írásbeli vagy szóbeli beszámoló, mely egy kérdéskörrel készül, összefoglalva annak eredményeit a szakirodalom segítségével. A tudományos szóbeli szövegek sorába az iskolai felelet is beletartozik.

Az ismeretterjesztő szövegek jellemzői

Az ismeretterjesztő szövegek elsősorban abban különböznek a szaktudományos szövegektől, hogy a **tudományos ismereteket olyan befoga-**

dóknak közvetítik, akiknek a témáról nincsenek előismereteik: azaz az érdeklődő nagyközönségnek, illetve a diákoknak. Ezért az ismeretterjesztő szöveg írójának mind az adott tudományágban, mind a retorikában tájékozottnak kell lennie, hogy a tudományos ismereteket is **érthetően, ugyanakkor érdekesítően** adja elő. Ismeretterjesztő szöveg például a tudományos ismeretterjesztő cikk és előadás, az ismeretterjesztő filmek szövege, valamint az egyes termékek használati utasítása.

Az ismeretterjesztő szövegek témája sokféle lehet a hétköznapi kérdésektől a komolyabb társadalomtudományi vagy természettudományos problémákig (pl. a természetbarát mosogatás módszerei vagy a környezetvédelem kérdései).

A tudományos stílusréteg főbb jellemzői

A SZÓHASZNÁLAT

A tudományos szövegekre jellemző a világosságra, egyértelműsége törekvés, amely **szakszavak, szakkifejezések és idegen szavak** használatában nyilvánul meg (pl. metafora, geotermikus energia). A tudományos stílus tárgyilagos, távolságtartó, ezért a semleges érzelmi árnyalatú szavak használata jellemzi. A pontosság érdekében gyakori a szóismétlés.

A jó stílusú ismeretterjesztő szövegekben kevesebb a tudományos szakszó, és részletesebb, hétköznapi példákra alapuló magyarázatok teszik érthetőbbé a mondanivalót. Az ismeretterjesztő szöveg sok tekintetben közelít a média szövegtípusaihoz. Gyakran találunk benne figyelemfelkeltő nyelvi eszközöket (pl. elgondolkodtató kérdéseket, az olvasó megszólítását) és a mondanivalója szemléltetésére sokszor használ hasonlatokat, metaforákat.

A MONDATFORMÁLÁS

Tudományos szövegben leggyakrabban **többszörösen összetett, de áttekinthető, világos szerkesztésű mondatokkal** találkozunk. E szövegtípusokra a mondatfajták közül elsősorban a kijelentő mondatok és esetenként a figyelemfelkeltő kérdések használata jellemző.

Az ismeretterjesztő szövegekben általában rövidebb, könnyen értelmezhető mondatok szerepelnek.

A SZÖVEGFORMÁLÁS

A tudományos szövegek megformálása **kötött**. A gondolatmenet **ok-okozati összefüggéseken** vagy összehasonlításon (párhuzamon, ellentétben) alapul. A mondanivaló alátámasztására gyakran idézetet, hivatkozást, lábjegyzetet használ a szerző. A megértés érdekében sokszor alkalmaz vizuális eszközöket (pl. vastag betűs

kiemelések, ábrák, táblázatok) és a tudományától függően egyéb jelrendszereket (pl. szimbólumok, képletek, egyenletek).

A jó ismeretterjesztő szövegekre a tudományos szövegeknél kötetlenebb megfogalmazás jellemző. Különösen nagy hangsúly kerül a gondolatok könnyű követhetőségére, a világos, logikus építkezésre.

gyakorló feladatok

1

a) Csoportokban dolgozzatok! Csoportosítsátok az alábbi szavakat tudományágak szerint! Nézzetek utána, hogy az idegen szavak milyen eredetűek!

felületi feszültség, vegyértékhéj, fennsík, teljesítmény, mitokondrium, investitúraháború, hasáb, hemofília, interregnum, turzás, bendő, hóhatár, kohézió, decimális, toposz, hélium, helóták, impresszionizmus, delta, hisztamin, muréna, moréna, miocén, fény, indukció, infláció, ütközés

b) Húzzátok alá azokat a szavakat, amelyeket a hétköznapiakban is használunk!

2

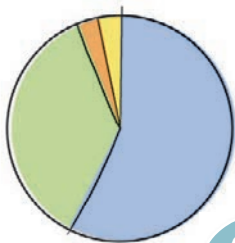
a) Gyűjtsétek össze a tudományos stílus jellemzőit a Magyar néprajzi lexikon alábbi szócikében!

kacsatánc, gácsértánc: Békésben és Biharban elterjedt csoportos lakodalmi szórakoztató tánc (→ lakodalmi táncok). Állatutánzó elnevezése és játékos értelme analógián alapul: a sort vezető táncost vagy vőfélyt a többieknek ugyanolyan hűségesen kell mindenüvé követniük, mint a rucák szokták a gácsért kíséreni. Utánozniuk kell a mozgását, ugrálását, át kell bújniuk utána a bútorok alatt, stb. A vezető kendőből vagy nadrágszíjából gyakran korbácsot fon, s rásuhint a pontatlan, tévesztő táncosokra. (→ még: állatutánzó táncok, → bűdös vornyik, → labirintus-tánc) – Irod. Kaposi Edit – Maácz László: Magyar népi táncok és táncos népszokások (Budapest, 1958).

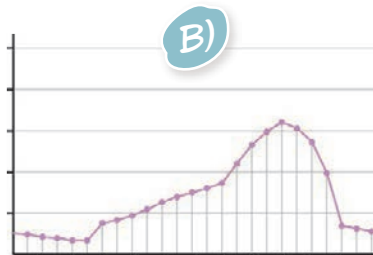
b) Készítsétek el a szócikk vázlatát!

3

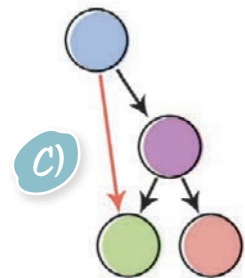
a) Párokban dolgozzatok! Válasszatok a következő üres ábrák közül! Találjátok ki, milyen feliratok, adatok illenének az ábrába, majd készítsétek hozzá rövid magyarázatot!

A)

B)

C)

b) Beszéljétek meg, milyen típusú adatok ábrázolására alkalmasak az egyes ábrák!

4

a) Alkossatok párokat, és versenyezzetek! Találjátok ki, milyen eszköz használati utasításának részletét olvassátok!

- A készüléket csak olyan mélyre vigye az orr- vagy füllyukba, ameddig a keskeny hegy ér. Ne használja a készüléket, ha a pengék deformáltak vagy sérültek.
- Legyen nagyon óvatos akkor, ha a talaj a nedvességtől, jégtől, hótól, fűrészportól csúszós lehet. Létrán vagy fa tetején állva ne használja.
- Tilos üzemeltetni a készüléket, ha észleli az ajtószigetelés vagy a csatlakozó felületek károsodását. Ugyanez érvényes az ajtó- vagy az ajtópántok meghibásodására is.
- Ne használja fürdőkádban, zuhany alatt, nedves levegőjű helyiségekben, folyadékok közelében, illetve azok fölött (például vízzel töltött mosdókagyló fölött).
- Kizárólag akkor nyissa ki a készülék ajtaját, amikor az elengedhetetlenül szükséges, de akkor is csak a feltétlenül szükséges ideig tartsa azt nyitva.
- Csatlakoztassa a rugalmas tömlőt először a szívócsonkhoz, majd az egyetemes adapter segítségével a gépi szerszámhoz.

b) Írjatok 1-2 mondatos használati utasítást egy hétköznapi tárgyhoz! Olvassátok fel, és társaitok próbálják meg kitalálni, mihez készült!

5

Rövid anyaggyűjtés után készíts szócikket az alábbi szavakhoz a szempontoknak megfelelően!

- egy földrajzi témájú, alsó tagozatos gyerekeknek készült ismeretterjesztő kisenciklopédiába
- egy 9. osztályos középiskolai kémia- vagy fizikakönyvbe

ellipszis

- egy matematikai diákszótárba
- egy nyelvészeti szakkönyvbe

6

Alkossatok csoportokat! Mindegyik csoport válasszon egy képet! Írjatok róla 8-10 mondatos ismeretterjesztő szöveget előzetes ismereteitek alapján! Írásotokban használjatok

- **szakszavakat**;
- **logikai kötőelemeket** a következőkből: *emellett, jöllehet, ugyanakkor, annak ellenére, így tehát, annak okából, ezzel együtt, lényegében, ráadásul, egyfelől/másfelől, ez arra enged következtetni, hogy...*;
- **véleménynyilvánítást kifejező szavakat** a következőkből: *bátran levonhatjuk azt a következtetést; kétségtelenül; kétséget ébreszthet bennünk az, hogy...; nem kételkedhetünk abban, hogy...; valószínűleg!*

A)

B)

C)

Olvasd el az ismeretterjesztő szöveget, majd oldd meg a feladatokat!

Savanyú Jóska – Ecet

Az ecet az egyik legrégebb ismert élelmiszer – többször említi a *Biblia*, használatának nyomait fellelték a régészek Egyiptomban is. Tudatos előállítás is valamikor réges-rég, még az írott történelem előtti időkben kezdődhetett, de szigorúan csak azután, hogy eleink alaposan belemerültek a szeszgyártás szépségeibe. Az ecet, ahogy azt háztartási formájában ismerjük, nagyjából és túlnyomórészt egy gyenge szerves sav, az ecetsav híg vizes oldata. Az ecetsav persze tiszta formájában is előállítható, ezt már az egykori muszlim alkímisták is tudták, és gyakorolták is: a tiszta, ún. jégecet tulajdonságai (például már egy közepesen kihűlt lakásban, 16,7 Celsius-fokon megfagy!) olyannyira különböztek a hígított, étkezési formájától, hogy a szerves vegyészek is alig akarták elhinni az azonosságot. Annyi azonban biztos, hogy az ecet gőze irritálja a nyálkahártyákat, számos fémet pedig korrrodál – mondjuk az alumíniumot nem, ezért ilyen tartályokban simán szállítható. A híg ecet perfekt savanyító és remek tartósítószer – ezt a pH-t kevés mikroba bírja ki. Az ecet antibiotikus hatása ma is kutatások tárgya, ahogy az is, miként semlegesíti bizonyos toxinok hatását: méh- és darázscsípés esetén a népi gyógyászat ecetes borogatást javall. [...]

Az ecetsav nem más, mint az etanol oxidációs terméke – ahogy azt mindannyian tudjuk, a szabad levegő hatásának kitett alkohol (ecetsav-baktériumok hatására) idővel megecetesedik. Előállítása ennek megfelelően pofonegyszerű: veszünk némi, az említett baktériumok célszerű aknamunkájához éppen ideális koncentrációjú, nyilván híg alkoholos oldatot, s azt magában vagy adalék anyagokkal garnírozva¹ levegő hatásának tesszük ki. [...] Számtalan nemes nyersanyagból készülhet ecet – a legkézenfekvőbb persze a bor: mind a fehér, mind a vörös tökéletesen alkalmas erre. [...]

Az ecet sokszínű alkalmazását jelzi, hogy hány és hány helyen javallják felhasználását tisztító-, öblítő- és vízköoldó szerként. Annyi biztos, hogy bár az ecetsav nem túl erős sav, a lerakódott karbonátos vízkővel jól elbánik. Öblítőként is használható – mivel a boltban kapható mosószerek jó részének hatását közömbösítené az ecet (éppen ezért jó öblítőnek), javallott a mosógép e célra rendeltetett külön kis rekeszében elhelyezni. Az ecettel öblített és napon szárított ruhának a tapasztalatok szerint egyszerű, „tisztá” szaga lesz, ugyanakkor a makacs hiedelmek szerint az ecet jót tehet a ruhák színének, és még az öreg törülközőket is megpuhítja.

(Barotányi Zoltán)

¹ garníroz: körettel ellát

² kemofóbia: irracionális félelem a vegyi, kémiai anyagoktól

a) Találd ki, kinek szól a szöveg! Bizonyítsd állításod!

b) Keress példákat a szövegből olyan szavakra, kifejezésekre, amelyek

- a köznyelvben is megtalálhatók, de ebben a szövegben mást jelentenek;
- csak a tudományos nyelvben használatosak;
- egy ismeretterjesztő szövegben igen, de egy szakembereknek szóló írásban nem szerepelhetnének!

c) Írj a szöveg elé legalább két mondatot tartalmazó bevezetést, amelyben kérdő mondat is szerepel!

d) Válassz az alábbi lehetőségek közül, és készíts összefoglalást a szöveghez!

- Írj belőle tanulható vázlatot!
- Tömörítsd a szöveget a felére!
- Foglald össze a szöveget három mondatban!

e) Készíts megértést könnyítő illusztrációt a szöveghez!

8

a) Olvasd el a két szövegrészletet, majd állapítsd meg, melyek a művek hasonlóságai és különbségei!

A)

„**Vekker**, ébresztőóra, ébreny (vö. fülbetegségek, álmatlanság, süketfajd)

A ragadozók egy ismeretes fajtája, mely áldozatát nagyon sajátos módon, a füleken keresztül ejti meg. Óvatlan percben (vö. pókok), rendszeren, mikor az áldozat alszik, hirtelen veti rá magát, és akkorát ordít a fülébe, hogy a szerencsétlen alvó feje megreped, mire a V. kiszívja vérét, és felfalja. Nagyon ritkán támad; tapasztalatlanok nyugvó állapotban éppen ezért veszélytelennek tartják, és mindenféle módon ingerlik: járatják, mint a kisgyermeket, beszélnek hozzá, felhúzzák (vö. heccelni, ingerelni), és támadásokra betanítják.”

(Karinthy Frigyes: Együgyű lexikon)

B)

„**Absztrakt**: Fej, törzs és végtagok nélküli meztelen modell.

Acapulco: Mexikóban használatos pilótakilövő szerkezet.

Alias: Idegen néven élő gazember.

Almárium: Lakásdíszítő víztartály, amelyben aranyalmák úszkálnak.

Amorális: Olyan személy, aki mindenkibe egyidejűleg szerelmes.”

(Timár György: Nevető lexikon)

b) Válaszd ki az egyik szöveget, majd egy általad választott szóról készíts hasonló szócikket!

9

a) Alkossatok csoportokat! Válasszatok egyet az alábbi figyelemkeltő címek közül, majd készítsetek egy rövid (ál)tudományos újságcikket hozzá! Olvassátok fel a többieknek az elkészült írást!

- Miért nem képes a krokodil kinyújtani a nyelvét?
- Edison félt a sötétben
- A ketchup valóban Kínából származik?
- Az ókori egyiptomiak párnája fából készült
- A jójó eredetileg fegyver volt

b) Nézzetek utána az interneten vagy szakkönyvekben a témáknak!

10

a) Látogass el a Mindentudás Egyetemének honlapjára (mindentudas.hu), és válaszolj az alábbi kérdésekre!

- Milyen tudományterületekkel kapcsolatban nézhetsz vagy olvashatsz előadásokat a honlapon?
- Mit találhatsz az e-learning címszó alatt? Mire tudnád felhasználni az ott lévő anyagokat?

b) Oldd meg az egyik előadáshoz kapcsolódó kvízt!

c) Válassz ki egy olyan témát a kerekasztal-beszélgetések közül, amely a leginkább érdekel! Nézz meg a beszélgetésből egy 5 perces részletet, majd fogalmazd meg, miért hasznosak a tévében a hasonló tudományos témájú beszélgetések!

TARTALOMJEGYZÉK

A szövegtípusok

A szövegtípusok osztályozása	8
Az iskolában használt szövegtípusok	20
A továbbtanuláshoz és a munka világában szükséges gyakorlati szövegtípusok	34
A digitális kommunikáció szövegtípusai	44
Összefoglalás	52

A stílusrétegek

A nyelvi stílus	54
A stílus kifejezőereje	62
A stílusrétegek. A társalgási stílus	70
A tudományos stílus	78
A publicisztikai stílus	84
A hivatalos stílus és a szónoki stílus	92
Összefoglalás	100

A nyelvi szintek jelentéstana és stilisztikája

A hétköznapi és a művészi kommunikáció	102
A szöveg vizuális elrendezése	111
Zeneiség a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben	120
A helyesírás stilisztikai változatai (emelt szint)	130
A képszerűség eszközei a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben I.	132
A képszerűség eszközei a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben II.	141
A szó a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben I.	148
A szó a hétköznapi és a szépirodalmi szövegekben II.	159
Az alakzatok a hétköznapi nyelvben és a szépirodalomban	169
A szövegszerkesztés a szépirodalmi szövegekben	178
Összefoglalás	188

Forráshasználat

A könyvtár és a számítógép szerepe az információszerzésben. A forráshasználat szabályai	190
Az egynyelvű szótárak	197
Összefoglalás	205

Függelékek

Új szakszavak jegyzéke	206
Forrásjegyzék	207
Képjegyzék	207